

Forfatter: Helgesen, Poul

Titel: Skrifter af Paulus Helie 5. Bind / ved Marius Kristensen. - 1935 Udgivet af Det Danske Sprog- og Litteraturselskab

Citation: Helgesen, Poul: "Skrifter af Paulus Helie 5. Bind / ved Marius Kristensen. - 1935 Udgivet af Det Danske Sprog- og Litteraturselskab", i Helgesen, Poul: *Skrifter af Paulus Helie 5. Bind / ved Marius Kristensen. - 1935 Udgivet af Det Danske Sprog- og Litteraturselskab*, udg. af MARIUS KRISTENSEN, 1932-1948, s. 325. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/catalog/adl-texts-helgesen05-shoot-idm140287314585344/facsimile.pdf> (tilgået 24. april 2024)

Anvendt udgave: Skrifter af Paulus Helie 5. Bind / ved Marius Kristensen. - 1935 Udgivet af Det Danske Sprog- og Litteraturselskab

1 En kort og Christelig Formaning om den Lutherske Handel er bevaret i en Afskrift, som er gjort for Etatsraad Niels Foss (1670—1751) og nu findes i Det kgl. Bibliotek, Thotts Saml. Nr. 327,4^{to}. Den paa S. 2 aftrykte fuldstændige Titel findes i Hdskr. S. 3 over Begyndelsen af selve „Undervisningen“. Paa Titelbladet staar: En kort og Christelig Formaning samt underviisning om den Lutherske Handel til Alle retsindige Christne, Men besynderlig til Ærlige og Velbiurdige Mænd og strenge Riddere Danmarkis Riges Raad, og den menige Adel, forfatted af Broder *Paulo Helie cognomento Wende-Kaabe*. Øverst paa Hdskr. S. 3 (over den opr. Titel) staar: *Diabolica prorsus Adhortatio Pauli Helie cognomento WendeKaabe contra Lutheranos*.

P. H. angiver selv (S. 92), at Bogen delvis er en Bearbejdelse af Erasmus' „Sendebrev, han forskrev nu snimen til Frisland“, d. v. s. *D. Erasmi dilectis in Christo fratribus Germaniæ inferioris et Phrysiæ orientalis (i: Epistolæ duæ recens conditæ et æditæ. . Colonia 1530, 8vo)*. Erasmus' paa mange Punkter stærkt personlige Stridsskrift mod nogle reformerte Modstandere i Strassburg er dog af naturlige Grunde ganske frit behandlet med store Udeladelser og Ændringer af Hensyn til de danske Forhold.

Afskriften er ikke særlig nøjagtig, men synes at gaa tilbage til en Original, som har fulgt P. H.s sædvanlige Retskrivning. Denne er undertiden bedst fulgt øverst paa Siderne i Hdskr.; efterhaanden som Skriveren kommer i Fart, slaar hans egen Tids Stave-

maade stærkere igennem. Fejl er almindeligvis rettede her i Aftrykket, dog ikke den gennemgaaende selffwold for selsswold, da den ikke volder Vanskelighed for Forstaaelsen. Forskellen mellem *v* og *w* er ofte ringe, og undertiden kan der være Tvivl; P. H. har sikkert overalt haft *w*. Da Skriveren altid sætter Prikker over *y*, er Tegnet ij kun brugt, hvor det tydeligt var forskelligt fra *y*. Bogstaverne *a*, *e*, *i*, *o*, *n* og undertiden *r* er paa Grund af Skriftens Flygtighed ikke altid til at skelne fra hinanden. Hvor der er Grund til Tvivl, anføres det i de tekstkritiske Noter; derimod anføres ikke, hvor Skriveren har glemt en Streg i *nd* el. lign. I *sch* er *c* ofte kun antydet. Brugen af stort Bogstav er noget reguleret (saal. Egennavne og Gud altid med stort, hvad Hdskr. næsten altid har). Nogle Kommaer er tilføjede for at lette Læsningen, og ganske enkelte slettede af samme Grund. For øvrigt er det i Reglen ikke forsøgt at gøre Stavemaaden mere konsekvent (et Par herhen hørende Ændringer angives i Noterne). Haandskriftet betegnes i Noterne som *H*; utvivlsomme Rettelser med Skriverens Haand anføres ikke.

Alle Randnoterne i *H* synes at gaa tilbage til dettes Original, men nogle af dem skyldes tydeligt nok en protestantisk Læser.

3,12 beskyttning] beskylding *H*; *sml.* 11,21. | 3,20 wedt] medt *rett. til* ved *H*. | 4,28 oc] og *H* her og enkelte andre Steder. | 5,32 consciencie] consiientzie *H*. | 7,10 Gudt] G. *H*. her og enkelte andre Steder. | 8,2 vaade] naade *H*; periclitatur *Erasm.* | 8,7 gioris] gioris *H*. | 8,11 schønt] schont *H*. — 8,28 Conscietze] Conscietze *H*. | 11,31 syndtz] syndtz *H*. | 11,32 ønsche] ønsche *H*. | 12,4 till hang] næppe till heng *H*. | 13,32 haffuer] haffurr *H*. | 14,8 store] sorte *H*. | 14,24 for] fra *H*. | 14,28 sag] seg *H*. | 14,31 icke] *mgl. ved Liniestifte i H.* | 15,20 schreffne] schreffue *H*. | 15,17 og 16,7 møget] moget *H*. | 16,12 med] *mgl. ved Liniestifte i H.* | 17,4 till] till till *H*. | 17,6 thet] the *H*. | 17,9 burde] burde burde *H*. | 17,20 undergaa] undergaa *H*. | 17,32 udaff] uaff *H*. | 18,11 synd oc] syndig *H*. | 18,19 et] med *H*. | 18,31 i Randen: Nullum peccatum majus hæresi. | 19,1 girrighed] girrig *H*. | 20,6 berøffuede] berøffuede *H*. | 20,32 Christum] Christom *H*. | 21,5 schriffte. Att] schriffte at *H*. | 22,25 end] *mgl. i H.* | 22,31 eet] ret *H*. | 23,3 og 5 øghen] oghen *H*. | 23,7 hør] hor *H*. | 24,15

meget] neget *H.* | 24,25 tha] the *H.* | 24,25 udwortelige] udwertelige *H.* | 24,32 selff. Haffuer] selff, haffuer *H.* | 25,15 alting] altid *H.* men *sml. Tit. 1,15:* omnia munda mundis. | 25,24 thet] the *H.* | 26,18 sammelig] sammelig *H.* | 26,19 then] the ting (ting *overstreget*) *H.* | 27,1 giøre] giore *H.* | 28,12 oc] gentaget ved *Linieskifte i H.* | 29,11 then] ligesaa. | 29,14 som nu klagis] ab ipsis *rcis Erasm.* | 29,26 schriffters] schriffstens *H.* | 31,4 rente, Offuerflødighed] rente, offuerflødighed *H.* | 31,9 kieedis] næppe kiendis *H.*, fastidiri *Erasmus.* | 32,22 wschellige] adskillige *H.* | 32,28 kietterlige] kierterlige *H.* | 33,2 The] the *H.* | 33,7 tha] th *H.* | 33,10 drabelige] drabelge *H.* | 33,14 imod] utydligt *i H. paa Grund af Rettelse.* | 33,19 og 48,10 Gudtz] *G. H.* | 33,21 findis] gentaget ved *Linieskifte i H.* | 33,21 schiiff] schriff *H.* | 33,26 nœd.] mod *H.*, *jfr. S. 34,30; 35,4,5.* | 34,8 dobbelt] dobbet *H.* | 34,23 sold. Jeg] sold, ieg *H.* | 35,3? Er] ,er *H.* | 35,18 wiisligere] wiislig er *H.* | 35,23 synd] sijn *ma-rest H.* | 35,23 Men] men *H.* | 35,30 din] saal. *H. undertiden.* | 36,1 soghn] songh *H.* | 36,1 oc all] og (*rett. fra oh?*) alt (?) *H.* | 36,6 kiffuer] bliffuer *H.* | 36,10 fortørnelse] fortornelse *H.* | 36,16 fordræffuelig] forderffuelig *H.* | 36,24 Icke] icke *H.* | 38,1 huor] huo *H.* | 38,4 onde] andre *H.* | 38,11 daab] utydligt *i H. paa Grund af Rettelse.* | 39,2 møielige] møelige *H.* | 39,10 fald] falt *H.* | 39,19 veed tha] veder the *H.* | 40,14 om] som *H.* | 40,25 Huor] huor *H.* | 42,11 Men] men *H.* | 42,14 ere dog], dog *H.*, *saml. III, 125,26.* | 43,28 gifftermaal] gifftermaa *H.* | 44,6 Naar] naar *H.* | 44,11 tha] maaske the *H.* | 44,12 udgangne] udgagne *H.* | 44,13 Her synes at mangle noget, eller maaske Fejl for: tha haffde the vell bleffuet. | 45,3 Ther] ther *H.* | 45,22 forblomme] forblomne *H.* | 45,27 vaar] vaa *H.* | 47,2 sijnd] synd *H.* | 47,16 en] maaske end *H.* | 47,18 forraad] Fejl for forød? | 47,22 Men] men *H.* | 47,26 giffuet] næppe giffues *H.* | 48,14 wort] huort *H.* | 48,19 end] en *H.* | 48,21 vederkiendilse] underkiendilse *H.* | 49,5 Haffue] haffue *H.* | 49,8 thet] the *H.* | 49,20 amindelig] allmindelig *H.* | 50,3 Huordanne] huordanne *H.* | 50,18 Saadan] saadan *H.* | 50,21 bede] maaske bode *H.* | 51,2 eet] ret *H.* | 51,19 Lathed] lathed *H.* | 51,25 Fordi] fordi *H.* | 52,14 sammelige] sømmelige *H.* | 52,17 tiid] tied *H.* | 52,20 Som]

som *H.* | 53,1 forbiistredt oc formørcket] forbiistredt oc formørcket *H.* | 53,4 *Hertil i H. som Randnote:* Thette stücke kommer smucht offuereens med munckenis lærdom oc leffnet. | 53,16 thenne] theme *H.* | 53,16 frøchte] frøche *H.* | 53,20 sommelig, ligesom 55,17, Fejl for sømmelig? | 54,17, fordømmelig] fordømmelig *H.* | 54,20 *Hertil som Randnote:* O Mendacium papisticum et Diabolicum contra orthodoxos. | 54,25 *Hertil som Randnote:* Vanitas papistica et Superstitio Diabolica. | 54,28 Conscientze] *maaske* Consiensze *H.* | 54,29 eet] *vist rettet fra* ret *i H.* | 54,32 behaff] *maaske* behoff *H.* — 56,2 andre] anden *H.* | 56,8 Alle] alle *H.* | 56,10 Oc] oc *H.* | 56,17 Maa] maa *H.* | 57,13 sige, Huad] sige huad *H.* | 57,28 Fordi] fordi *H.* | 58,9 Huad] huad *H.* | 58,9 emod? sige the] emod sige the? *H.* | 58,18 huilche] huilhet *H.* | 58,26 bod] bød *H.* | 58,29 Men] *ny L. i H.* | 59,1 huilchen] huilhen *H.* | 59,6-7 tuedrechtighe] tuedrechtigehed *H.* | 59,12 giøre] giøre *H.* | 59,21 giør] gior *H.* | 59,28 Fordi] fordi *H.* | 60,9 Oc] oc *H.* | 60,15 gierninger] *Herefter i H.:* være udelige Gudtz naade oc (*fra L. 17*) *understreget.* | 60,16 *I Randen:* Nota. | 61,8 Hui] hui *H.* | 61,9 uredelige] vredelige *H.* | 61,29 ther] thr *H.* | 62,10 unöttigt] unöttigt *H.* | 62,21 giør] gior *H.* | 62,27 søge] soge *H.* | 63,9 huerken] *maaske* huarken *H.* | 63,26 besynderlig] besynderlig *H.* | 64,2 maa] *mgl. i H.* | 64,9 os] *mgl. i H.* | 64,24 flucht, Ligerviis] fluaht, ligerviis *H.* | 64,30 forde] fodre *H., jfr. S. 60,1.* | 64,32 effter] *mgl. i H.* | 65,2 *I Randen:* Opera nostra bona non salvant neque justificant. | 65,4 flittige] flittige *el. fiettege H.* | 65,5 huilchet] huilhet *rett. i huilhet H.* | 65,6 Closterleffnet] Closterleffuet *H.* | 66,5 20 cap.,] 10 cap. *H.* | 66,12 Fordi] fordi *H.* | 66,16 sundhed] sandhed *H.* | 66,30 unöttigt] unöttigt *H.* | 67,8 Fordi] fordi *H.* | 67,11 mod] *maaske* med *H.* | 67,16 vranggelige] *ved Linieskifte:* vrang-gelige *H.* | 67,21 haffue] *Maaske mangler her tegnet el. lign.* | 67,31 merckelse. Som] merckelse som *H.* | 68,13 Hui] hui *H.* | 68,15 thet] the *H.* | 68,17 I] *i H.* | 68,28 Saa] saa *H.* | 68,31 Gudtz] Gudtz gudtz *H.* | 69,6 ubevarit] ubeverit *H.* | 69,12-13 selfretferdighed] selfdighed *H.* | 69,22 foris] foris *H.* | 69,30 till] *mgl. i H.* | 70,13 beslutter] bslutter *H.* | 70,17 haffde] haffue *H.* | 70,17 rin-

gere] *jfr. S. 126,9.* | 71,14 thette] thett H. | 71,15 Eller] Elle H. | 72,10 hadsche] *lidt forskrevet i H.* | 72,19 At] at H. | 72,32 er] *næppe ere H.* | 74,3 I *Randen:* De diebus festis. | 74,12 børlig] borlig H. | 74,12 Udaff] udaff H. | 74,13 predichantere] predilhantere H. | 74,15 Med] Men H. | 74,27 thet] the H. | 74,30 I *Randen:* De monachis. | 75,14 Fordi] fordi H. | 76,16 fisk] *opr. schick, noget utydeligt rettet, H.* | 76,16 I *Randen:* De jejunio. | 76,20 Paffues] Paffuer H. | 77,9 I *Randen:* De indulgentiis. | 77,10 *ff. er indskudt bag Teksten i Klammer:* See huilchet galed mennische ther først kalder affladen en pine løsen, ther nest en straff huilche ting er tuert imod huerandre. Dernest siger Gudtz ord at ther er ingen anden pine løsen end Jesu Christi blod. | 77,26 I *Randen:* De confessione. | 77,30 vederkiendelse] underkiendelse H. | 78,2 møget] moget H. | 78,9 støcker] stocker H. | 78,11 dog] *gentaget efter Sideskifte H.* | 78,29 leffuis] leffui H. 79,6-7 thet med] thermed H. | 79,9 seg] seeg H. | 79,25 Aff] aff H. | 79,30 søge] soge H. | 80,4 I *Randen:* Hæc sunt quæ secundum beatum Paulum nos secludunt à gaudiis Paradisi. | 80,26 vore] vor H. | 80,30 I *Randen:* O dit Asen tørst du kaldc den ævige Gud en tyran. | 81,6 vederkiendelse] underkiendelse H. | 81,8 Huis] huis H. | 81,11 end] en H. | 81,14 I *Randen:* Multa nos impellunt ad concordiam et charitatem Christi. *Jfr. S. 321,22 ff.* | 81,15 Vi] vi H. | 81,20 Naar] naar H. | 81,30 vandre] *noget utydeligt ændret, vist fra vrange.* | 83,10 Med] med H. | 83,12 I *Randen:* Sub novis istis Apostolis Vetus Adam reviviscit. | 83,15 Huad] huad H. | 83,32 forsømme] forsomme H. | 84,1 i the] *Utydelig Rettelse i H., maaske a the.* | 84,9 rodis] redis? radis? H. | 84,13 frucht] fruch H. | 84,13 og 15 thet] the H. | 84,20 I *Randen:* Antiqua Ecclesia majores hæreses semper devicit. | 84,22 Huo] huo H. | 84,28 Pelagianer] Palagianer H. | 84,30 forbiistret] forbiestret H. | 85,1 Udi] vdi H. | 85,2 the] de H. | 85,25 I *Randen:* De monasteriis Monialium. | 85,29 Disligeste] *Maa-ske ny L. i H.* | 86,1 bode] bøde H. | 86,23 barmhiertig] barmhiertig H. | 87,21 Haffue] haffue H. | 87,31 thet] the H. | 88,5 I *Randen:* Quæ seqvuntur ex avaritia quæ est caput totius Lutheranismi præsertim in laicis. | 88,15 dømm] domme (?)

H. | 88,28 vaar] vaa *H.* | 89,3 En] en *H.* | 89,7-8 Gudtz rente oc] godtz, rente, oc *H.*, viit *rigtigt.* | 90,1 at] at at *ved Liniestifte H.* | 90,11 scholer] schioler *H.* | 90,15 mod] med *H.* | 90,16 *Foran Teksten indført:* Dernæst kiere Poffuel Vendekobe beviis mig huad fundament du staaar paa, at hhu (!) oc dine medbrødre maatte tage tiuffue, mordere oc udædische mennischer inden eders porte oc forsuare thennom emod theris sagvolder, saa at the icke kunde faa ret offuer thennom, huilhet (!) vaar mod Gudtz oc all Christelig loff oc rett. | 90,18 stadfestelse] stadfestelse *H.* | 91,27 naade] *lidt forskrevet i H.* | 92,10 Haffuer] haffuer *H.*

93 En kristen Fyrstes Lære er trykt efter et ændret Manuskript eller maaske dikteret Sætteren af P. H. selv, hvad dog er mindre rimeligt. Forskellen fra den i 1. Bind trykte Tekst er saa stor, at man maa kalde det en ny Bearbejdelse, ligesom Fortalen er en hel anden. Nogen ny Kollation med den latinske Grundtekst er derimod ikke foretaget. Paa Titelbladet er det S. 94 aftrykte Skriftsprog anbragt mellem selve Titelen og Roschildie MDXXXiiij. Bag i Bogen findes følgende Trykfejlsliste:

[106 a]

Huess forsæt er i thenne bog (som merckeligt er) findis i thette føge register.

xj blad, første side, iij lineæ, læss springe for pringe
xij blad, første side, iij lineæ, læss ædelhed for ædehed.
xxvj blad, første side, xxj lineæ, læss agre for arge.
xxvij blad, anden side, xx lineæ, læss sted for stede
xxxij blad, anden side, wdi bredden, iij lineæ (om) stoor forgeffues.
xxxij blad, anden side, siste lineæ, læss offuergaa for offgaa
xxxvj blad, anden side, xix lineæ, læss egett for egte
lvj blad, anden side, næderst i brædden, læss Ceser for Ceser
lvij blad, første side, xx lineæ, læss dreck for drick
lxxix blad, første side, iij lineæ, læss aarkeløss for aarke-løss